

KONTROLA TUBERKULOZE U SRBIJI KROZ SPROVOĐENJE STRATEGIJE DIREKTNO OPSERVIRANE TERAPIJE I OBUHVAT RIZIČNIH POPULACIJA

CONTROL OF TUBERCULOSIS IN SERBIA AND MONTENEGRO (SERBIA) THROUGH IMPLEMENTATION OF DOTS STRATEGY AND OUTREACH SERVICES

Prof. dr Gordana Radosavljević-Ašić

Predsednik Republičke komisije za tuberkulozu Ministarstva zdravlja R. Srbije

Institut za plućne bolesti i tuberkulozu Kliničkog centra Srbije

Višegradska 26, 11.000 Beograd; tel: 3635 427

Projekat pod nazivom "Kontrola tuberkuloze u Srbiji kroz sprovođenje strategije direktno opservirane terapije (DOTS) i obuhvat rizičnih populacija", počeo je da se sprovodi u Srbiji 1. decembra 2004. godine. Nosioc aktivnosti je Ministarstvo zdravlja Republike Srbije (MZRS).

Predlog projekta za kontrolu tuberkuloze u Srbiji za period 2004 - 8. godina, sačinila je Republička komisija za tuberkulozu uz pomoć Svetske zdravstvene organizacije (SZO), a Globalni fond za borbu protiv AIDS, tuberkuloze i malarije (GFATM) je odobrio finansijsku podršku za realizaciju projekta.

Junu 2004. Vlada Republike Srbije donela je "Odluku o obrazovanju Saveta za praćenje sprovođenja projekata iz oblasti HIV/AIDS i tuberkuloze" sufinansiranih od GFATM. Savet čine predstavnici relevantnih ministarstava, akademskog sektora, nevladinih organizacija, pravoslavne crkve, privatnog sektora i predstavnici obolelih. U radu Saveta učestvuju i predstavnici međunarodnih organizacija SZO, UNAIDS, UNICEF. Za implementaciju programskih aktivnosti MZRS je oformilo "Jedinicu za upravljanje projektom kontrole tuberkuloze...", sastavljenu od administrativnog i stručnog dela tima.

Ugovor za period 1. decembar 2004.-1. decembar 2006. godine (faza I projekta), potpisan između Ministarstva zdravlja i Globalnog fonda, vredan je 2.428.986 američkih dolara. Krajem 2006. godine

donator može odobriti daljih 1.658.993 dolara za programske aktivnosti na kontroli tuberkuloze za period 2006-2008. godina (faza II projekta). Naglašava se da su to dodatna finansijska sredstva, onim sredstvima koje vlada redovno obezbeđuje za zdravstvenu zaštitu stanovništva od tuberkuloze.

Sprovođenjem DOTS strategije na celoj teritoriji zemlje, očekuje se smanjivanje incidence oboljevanja od tuberkuloze sa sadašnjih 37 na 25/100.000 do 2009. godine.

Programske aktivnosti u 2005. godini

U prvoj godini sprovođenja projekta započeta je realizacija tri osnovna programska cilja:

I. Jačanje kapaciteta sistema zdravstvene zaštite od tuberkuloze, što obuhvata:

- obnavljanje znanja o tuberkulozi u skladu sa preporukama SZO,
- opremanje mikobakterioloških laboratorija i službi za dijagnostikovanje i lečenje TB,
- unapređenje sistema za redovno snabdevanje anti-tuberkulotskim lekovima I linije.

II. Sprovođenje strategije DOTS u zemlji kroz:

- razvoj i primenu sistema nadzora nad kvalitetom rada mikobakterioloških laboratorija i službi za dijagnostikovanje i lečenje tuberkuloze,
- unapređenje sistema izveštavanja o tuberkulozi,

- bolja informisanost civilnog društva o tuberkulozi.

III. Unapređenje kontrole tuberkuloze u visokorizičnim grupacijama stanovništva, putem:

- edukacije zdravstvenih radnika u kazneno popravnom sistemu,
- aktivnog traganja za obolelim od tuberkuloze i zdravstvene edukacije u rizičnim grupacijama stanovništva.

Jačanje kapaciteta sistema zdravstvene zaštite

U 2005. godini kroz edukativne seminare o tuberkulozi u skladu sa preporukama SZO proći će 350 lekara specijalista za plućne bolesti, 1.400 lekara opšte prakse i 68 lekara i laboranata mikobakterioloških laboratorija.

Počeće opremanje mikobakterioloških laboratorija tehničkim uređajima i potrošnim materijalom, kao i opremanje službi za dijagnostikovanje i lečenje tuberkuloze aparaturom i nameštajem za ukupno 55 jedinica.

Oformiće se sistem kontinuiranog snabdevanja potrebnom količinom kvalitetnih antituberkulotskih lekova prve linije za oko 3.000 TB bolesnika, uz rezervu lekova za najmanje 3 meseca. Sistem će se zasnivati na centralnom planiranju, snabdevanju, distribuciji i praćenju potrošnje antituberkulotskih lekova. Lekovi će se izdavati na lekarski recept u posebno određenim apotekama.

Sprovođenje strategije DOTS

Planirano je da pokrivenost zemlje DOTS strategijom do kraja 2005. godine iznosi oko 40%.

U potpunosti će biti definisan program i akcioni plan nadzora nad kvalitetom rada mikobakterioloških laboratorija i službi za dijagnostikovanje i lečenje tuberkuloze. Nadzor po novom programu će početi da se sprovodi krajem 2005.godine. Supervizija obuhvata i međunarodnu kontrolu kvaliteta rada referentnih laboratorija i službi za dijagnostikovanje i lečenje tuberkuloze od strane eksperata SZO i predstavnika supranacionalne laboratorije za Evropu iz Borstela (Nemačka).

Sa poboljšanjem rada laboratorijske službe očekuje se povećanje procenta novoootkrivenih tuberkuloznih bolesnika kod kojih su nađeni bacili tuberkuloze direktnom mikroskopijom ispljuvka sa sadašnjih 30% na 40%, do kraja 2005. godine. Očekuje se i veći broj urađenih testova rezistencije na antituberkulotike I reda.

Implementacija strategije DOTS obuhvata i unapređenje sistema za izveštavanje o tuberkulozi,

tako da će 2005. godine svih 25 okruga u Srbiji biti snabdeveni kompjuterima sa posebno urađenim softverom za prikupljanje podataka o tuberkulozi u skladu sa preporukama SZO. Sprovedeće se odgovarajuća obuka zdravstvenih radnika za rad na umreženoj kompjuterskoj bazi podataka. To će omogućiti brz protok informacija, valjanu analizu podataka, posebno rezultata lečenja, kao i brze i ciljane intervencije gde se to pokaže potrebnim. Centralni registar za tuberkulozu će biti lociran u Institutu za plućne bolesti i tuberkulozu Kliničkog centra Srbije.

Bolja informisanost civilnog društva o tuberkulozi biće ostvarena kroz razvoj strategije edukacije opšte populacije i pojedinih populacionih grupa. Ova strategija će se bazirati na prethodno sprovedenom istraživanju o znanju, stavovima i ponašanju u odnosu na tuberkulozu. Edukacija će se sprovoditi kroz mrežu zdravstvenih ustanova, zavoda za zaštitu zdravlja i aktivnosti nevladinih organizacija. Biće razvijeni posebni edukativni materijali i obezbeđen medijski plasman informacija, kako za učenike u školama tako i za opšte civilno stanovništvo.

Svetski dan borbe protiv TB (24. mart) obeležice se svake godine posebnim aktivnostima.

Unapređenje kontrole TB u visokorizičnim grupacijama stanovništva

Uključivanjem zdravstvenih radnika zaposlenih u kazneno-popravnom sistemu u edukaciju o strategiji DOTS, omogućice se primena direktno opservirane terapije kod svih obolelih od tuberkuloze u ovoj visoko rizičnoj grupaciji stanovništva.

U 2005. godini počee aktivnosti i u drugim populacijama pod rizikom, kao što su nehiigijenska romska naselja, domovi za zbrinjavanje odraslih i izbeglički kampovi. Uz zdravstvenu edukaciju vršice se i distribucija prehrambenih i higijenskih paketa. Nosilac ovih aktivnosti biće Crveni Krst.

Programske aktivnosti u 2006. godini

U 2006. godini će se nastaviti programske aktivnosti započete u 2005. godini.

Jačanje kapaciteta sistema zdravstvene zaštite od tuberkuloze

Do kraja 2006. godine kroz program edukacije o strategiji DOTS proći će još 350 lekara specijalista (ukupno 700 za 2 godine), 4.000 zdravstvenih radnika sa primarnog nivoa zdravstvene zaštite,

1.000 pulmoloških medicinskih sestara i još 60 lekara i laboranata mikobakterioloških laboratorija (ukupno 128 za 2 godine).

Tokom 2006. godine planira se preuređenje mreže mikobakterioloških laboratorija po nivoima (I, II i III nivo), u skladu sa potrebama službe i standardima SZO. Do kraja 2006. godine zdravstvene ustanove u Srbiji koje su uključene u kontrolu TB dobiće deo nameštaja i opreme potrebne za rad.

Sistem centralizovane nabavke, distribucije i praćenja potrošnje antituberkulotskih lekova će se dalje unapređivati. Osnovni preduslov za uspešnu kontrolu tuberkuloze u zemlji je postojanje dovoljnih količina lekova za sve bolesnike, čime se smanjuje mogućnost razvoja rezistentne tuberkuloze.

Sprovođenje strategije DOTS

Planirano je da do kraja 2006. godine pokrivenost DOTS strategijom iznosi 70% teritorije Republike Srbije.

Nastaviće se redovni nadzori nad kvalitetom rada laboratorija i službi za dijagnostikovanje i lečenje obolelih od tuberkuloze, kao i međunarodna kontrola sprovođenja projekta i implementacije strategije DOTS u zemlji. Planirano je da se procenat novootkrivenih direktno pozitivnih nalaza alkoholo-acidorezistentnih bacila tuberkuloze kod bolesnika poveća na blizu 60% do kraja 2006. godine. Test rezistencije će se raditi kod svih bakteriološki potvrđenih slučajeva tuberkuloze.

Nov kompjuterizovan sistem izveštavanja o tuberkulozi na bazi individualne prijave i odjave TB bolesnika obezbediće reprezentativnost i pouzdanost statističkih podataka o tuberkulozi u zemlji. Početkom 2006. godine imaćemo sve potrebne statističke podatke o TB za 2005. godinu, na način koji je kompatibilan sa drugim zemljama u Evropi i svetu.

Do kraja 2006. godine sa osnovnim znanjima o tuberkulozi upoznaće se učenici srednjih škola i viših razreda osnovnih škola, ukupno 450.000 učenika. Zdravstvena edukacija biće sprovedena preko mreže Zavoda za zaštitu zdravlja u organizaciji Republičkog zavoda za zdravstvenu zaštitu "M. Jovanović - Batut", a u saradnji sa Ministarstvom prosvete i sporta.

Unapređenje kontrole tuberkuloze u visokorizičnim grupacijama stanovništva

Nastaviće se aktivno traganje za obolelima od TB u populacijama pod rizikom, uz organizovanje edukativnih skupova i distribuciju promotivnog materijala, higijenskih i prehrambenih paketa. Do

kraja 2006. godine planirano je da promotivni materijal sa zdravstveno edukativnim porukama dobije 8.750 ljudi iz vulnerabilnih grupa, od kojih će 3.750 prisustvovati i zdravstveno edukativnim skupovima. Ove aktivnosti realizovaće se kroz saradnju nevladinih organizacija i antituberkuloznih zdravstvenih službi.

Praćenje i evaluacija aktivnosti u fazi I projekta

Tokom 2005. godine biće razvijen sistem za praćenje i evaluaciju programskih aktivnosti u okviru projekta "Kontrola tuberkuloze u Srbiji kroz sprovođenje strategije direktno opservirane terapije i obuhvat rizičnih populacija". Praćenje aktivnosti biće kontinuirano, a evaluacija će se raditi tromesečno tokom trajanja projekta u okviru projektne jedinice Ministarstva zdravlja Republike Srbije i od strane Saveta za praćenje sprovođenja projekata iz oblasti HIV/AIDS-a i tuberkuloze Vlade Republike Srbije. U poslednjem kvartalu 2006. godine predviđena je evaluacija svih dostignutih programskih ciljeva na osnovu više pokazatelja:

- broja i procenta novootkrivenih direktno pozitivnih slučajeva tuberkuloze nakon uvođenja DOTS strategije,
- procenta sputum-konverzije posle dva meseca lečenja kod novootkrivenih slučajeva plućne tuberkuloze,
- broja obolelih od tuberkuloze u opštoj populaciji koji su pod režimom direktno opservirane terapije,
- broja obolelih od tuberkuloze u populacijama pod rizikom koji su pod režimom direktno opservirane terapije,
- broja adekvatno opremljenih mikobakterioloških laboratorija i jedinica za dijagnostikovanje i lečenje tuberkuloze,
- postojanja dovoljne količine lekova za lečenje tuberkuloze u toku 12 meseci za sve obolele od tuberkuloze,
- broja okružnih dispanzera koji koriste kompjuterizovani sistem za prikupljanje podataka o tuberkulozi,
- broja specijalista za plućne bolesti i lekara opšte prakse edukovanih za sprovođenje DOTS strategije,
- broja stanovnika koji žive u okruzima u kojima se primenjuje DOTS strategija,
- broja zaposlenih u mikobakteriološkim laboratorijama obučanih da primenjuju vodič za kontrolu tuberkuloze,
- broja bakteriološki - kulturom potvrđenih slučajeva tuberkuloze,

- broja urađenih testova osetljivosti na anti-tuberkulotske lekove prve linije,
- broja obolelih od tuberkuloze u kazneno-popravnom sistemu koji su pod režimom direktno opservirane terapije,
- broja punktova na kojima se sprovodi aktivno traganje za obolelima od tuberkuloze u visokorizičnim populacijama i edukacija o tuberkulozi,
- broja aktivista civilnog društva osposobljenih za aktivno traganje za obolelima od tuberkuloze i sprovođenje zdravstvene edukacije,
- broja agitki sa edukativnim sadržajima o tuberkulozi distribuiranih populacijama pod rizikom,
- broja ljudi iz populacija pod rizikom koji prisustvuje zdravstveno-edukativnim skupovima o tuberkulozi,
- broja agitki sa edukativnim sadržajima o tuberkulozi distribuiranih u školama,
- broja školske dece koja su u okviru zdravstvene edukacije dobila informacije o tuberkulozi,
- broja ostvarenih partnerstava u toku trajanja projekta, itd.

Posle upešno sprovedenih programskih aktivnosti u 2005. i 2006. godini po oceni donatora - GFATM, stiču se uslovi za konkurisanje za dodatna finansijska sredstva za fazu II projekta kontrole tuberkuloze u Srbiji u 2007. i 2008. godini.

Planirane programske aktivnosti za 2007. i 2008. godinu

Polovinom 2006. godine biće izrađen detaljan plan aktivnosti za naredni dvogodišnji period (1. decembar 2006 - 1. decembar 2008. godine), sa kojim će Republika Srbija ponovo konkurisati kod Globalnog fonda za borbu protiv AIDS, tuberkuloze i malarije.

Programski ciljevi u osnovi ostaju isti, s tim što će se u ovom periodu posebna pažnja usmeriti na problem rezistentne tuberkuloze.

Planirano je da se strategija DOTS u 2007. godini primenjuje na 90% teritorije Republike Srbije, a do kraja 2008. godine na čitavoj teritoriji.

U 2007. godini najveći broj aktivnosti biće usmeren na program kontrole multirezistentne tuberkuloze i udruženost HIV infekcije i tuberkuloze u Srbiji. Pored posebnog programa, oformiće se i stručni timovi, profilisati ustanove ili odeljenja za zbrinjavanje slučajeva rezistentne tuberkuloze. Program će obuhvatiti i osposobljavanje mikobak-

terioloških laboratorija za određivanje osetljivosti bacila tuberkuloze na antituberkulotike II reda, kao i vođenje posebne evidencije za ove oblike hronične tuberkuloze.

Republička komisija za tuberkulozu Ministarstva zdravlja Republike Srbije sa drugim stručnim službama u Ministarstvu zdravlja, radiće na realizaciji posebnog projekta nabavke antituberkulotika II reda kod fondova SZO i drugih institucija koje finansiraju projekte iz oblasti kontrole tuberkuloze u svetu.

Ministarstvo zdravlja će nastaviti, u nesmanjenom obimu, sa dosadašnjim načinom finansiranja zdravstvene zaštite u oblasti tuberkuloze, što je ujedno i osnovni preduslov da se ostvari podrška i finansijska pomoć međunarodnih partnera.

Program zdravstvene zaštite stanovništva od tuberkuloze u Republici Srbiji biće revidiran svake treće godine, na osnovu sprovedene evaluacije iz prethodnog perioda i u saglasnosti sa trendom kretanja ove bolesti i strategijom njene kontrole u regionu Evrope i svetu.